

зокрема гарантує ст. 55 Конституції, відповідно до положень якої права і свободи людини і громадянина захищаються судом, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб та ст.11 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища», згідно з положенням якої порушені права громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища мають бути поновлені, а їх захист здійснюється в судовому порядку відповідно до законодавства України.

Отже, в умовах розбудови правової держави і демократичного суспільства проблема екологічних прав людини і громадянина, які посідають особливе місце в системі конституційних прав, набуває особливого значення. Визнання та офіційне закріплення на конституційному рівні екологічних прав загалом та основного екологічного права — права на безпечне для життя і здоров'я довкілля має місце у деяких держав — членів Європейського Союзу, тоді як в цілому право Європейського Союзу, на відміну від національного законодавства, напряду не закріплює екологічних прав людини і громадянина. Як інститут екологічних прав, так і механізм їх захисту в національному і міжнародному праві на сьогодні ще не сформовані і перебувають у стадії розвитку. Для ефективної реалізації і охорони даної категорії прав необхідно їх офіційне визнання у праві Європейського Союзу, чітке закріплення та визначення єдиних загальноновизнаних дефініцій.

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПУБЛІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

*Мілієнко Олена Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, керівник апарату
Сьомого апеляційного адміністративного суду;
доцент кафедри теорії та історії держави і права та адміністративного права
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

Правова система України кардинально змінюється з метою побудови європейської, демократичної, соціальної та правової держави, фундаментом для

якої покликаний стати принцип всебічного захисту прав і свобод людини. Права і свободи людини та їхні гарантії визначають зміст і спрямованість функціонування держави. Конституційний принцип дотримання прав людини позитивно обмежує дії держави, її органів та посадових осіб. Найважливішими передумовами і водночас елементами захисту прав людини і громадянина у системі гарантій в Україні є закріплені у Конституції норми й принципи матеріального та процесуального права. Основною юридичною гарантією прав і свобод людини є судовий захист. Для покращення механізму судового захисту прав і свобод громадянами України судова система України зобов'язана імплементувати в щоденну роботу високі європейські стандарти забезпечення належного судового захисту, особливо щодо публічних прав. Адже якщо буде належним судовий захист саме публічних прав, то відновиться довіра громадян до суб'єктів публічної адміністрації і система управління в Україні зможе суттєво покращитись через двосторонню комунікацію і співпрацю між суб'єктами публічної адміністрації та громадянами.

Актуальність теми зумовлена основним завданням будь-якої демократичної держави створити ефективну систему захисту прав і свобод людини, побудовану на принципах законності та рівності всіх перед законом, а також необхідності дотримання європейських стандартів під час судового захисту публічних прав людини. Тема прав людини, законодавчого закріплення механізму їхньої реалізації, а також судового захисту посідає провідне місце у сучасному суспільстві. Варто зазначити, що дослідженням проблеми забезпечення та захисту прав людини і громадянина займалися такі правники, як М. Гурвич, С. Ківалов, В. Маляренко, Г. Макаренко, М. Аракелян, Ю. Шульженко та інші.

Право кожного на судовий захист стало одним із фундаментальних прав людини, гарантованих у конституційному порядку. Закріплене в конституціях більшості європейських держав, воно посідає чільне місце у структурі конституційно-правового статусу людини та є необхідним фактором. Право на правосуддя відображається в основних засадах судочинства. Тому зміст цього

права складається з таких елементів: доступність правосуддя; право на апеляційне та касаційне оскарження судового рішення; незалежність і неупередженість суду; рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; право на захист; публічність судового розгляду; розгляд справи у найкоротший строк, що передбачений законом⁴⁰³. Право людини і громадянина на судовий захист належить до громадянських прав, причому містить у собі юридичну гарантію від свавілля як з боку окремих осіб, так і держави водночас. Юридичні гарантії – це надання державою формальної (юридичної) загальнообов’язковості тим умовам, які необхідні для того, щоб кожна людина могла скористатися своїми конституційними правами і свободами. Юридичні гарантії встановлюються державою у Конституції та нормах чинного законодавства. Їхньою метою є реальне забезпечення правовими засобами максимального здійснення охорони й захисту конституційних прав і свобод громадян⁴⁰⁴. Зокрема, Конституцією України передбачено низку гарантій, однією з яких є право судового захисту, що визначено статтею 55 Конституції України, згідно з якою права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Це означає, що кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їхні права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їхньої реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод. Відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі статтею 64 Конституції України не може бути обмежене. Також зазначеною статтею кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Це означає, що кожен, тобто громадянин України, іноземець,

⁴⁰³ Аракелян М. Забезпечення конституційного права людини на захист прав і свобод судом. *Право України*. 2006. № 3. С. 19-21.

⁴⁰⁴ Погорілко В.Ф. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика (нормативні документи та коментарі): монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України: А.С.К., 2003. С. 208.

особа без громадянства, має гарантоване державою право оскаржити в суді загальної юрисдикції рішення, дії чи бездіяльність будь-якого органу державної влади, органу місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, якщо їхні рішення, дія чи бездіяльність порушують або ущемляють права і свободи зазначених осіб чи перешкоджають їхньому здійсненню, а тому потребують правового захисту в суді. Такі скарги підлягають безпосередньому розгляду в судах незалежно від того, що прийнятим раніше законом міг бути встановлений інший порядок їхнього розгляду (оскарження до органу, посадової особи вищого рівня у відношенні до того органу і посадової особи, що прийняли рішення, вчинили дії або допустили бездіяльність). Подання скарги до органу, посадової особи вищого рівня не перешкоджає оскарженню цих рішень, дій чи бездіяльності до суду⁴⁰⁵.

Історією світової цивілізації доведено, що рівень демократії в суспільстві визначається місцем суду в системі органів державної влади та його роллю в захисті прав та свобод людини і громадянина. Відповідно до Європейської хартії про Закон України «Про статус суддів» від 10 липня 1998 року судді під час виконання своїх обов'язків повинні бути доступними і діяти з повагою щодо осіб, які до них звертаються. Вони мають клопотатись про підтримку високого рівня компетентності, необхідної для вирішення справ у кожному конкретному випадку, оскільки від рішення судді залежить гарантія прав людини. Слід знати, що у Європі суд та його приміщення сприймаються як храм божий, оскільки саме там ухвалюються рішення, не підвладні жодній іншій владі. В Україні необхідність поваги до суду була закріплена ще у 18 ст., а саме у Зводі Законів «Права, за якими судиться малоросійський народ» було передбачено, що суворі кримінальні покарання за неповагу до суду зазнавали не тільки ті, що дозволяли собі образити чи принизити суддю або суддівського працівника усно чи письмово, а й ті, що грубо, нетактовно поводитися в самому приміщенні суду. І тому судді мають вимагати від себе і від відвідувачів та інших осіб, у тому числі і з допомогою сили закону, відповідної високої поваги

⁴⁰⁵ Погорілко В.Ф. Конституційне право України: навч. видання. Київ: Наукова думка, 2003. С. 733.

до суду⁴⁰⁶. Сьогодні серед громадян в Україні також необхідно втілити таку пошану та довіру до судової гілки влади, яка є до європейських судових установ. Щоб громадянин у випадку порушення його законних прав та інтересів з впевненістю звертався до судового органу за захистом публічних прав. Звернення до суду за захистом порушених публічних прав у демократичній країні має бути гарантом об'єктивного, повного і всебічного розгляду всіх обставин, що мають юридичне значення і, як кінцевий результат, забезпечити винесення законного, обґрунтованого і справедливого рішення.

Історія свідчить, що необхідні постійні зусилля для підтримки та удосконалення захисту прав та свобод людини. Держава і суспільство мають бути зацікавленими у здійсненні прав і свобод громадян, їхньому юридичному забезпеченні, оскільки ці права і свободи слугують не тільки особистим інтересам кожного, а й спрямовані на організацію нормального життя суспільства, здійснення перетворень на краще. Створення динамічної і ефективної судової влади в Україні - передумова стабілізації всієї державної системи, успішної інтеграції нашої держави в європейське правове поле.

Права людини не є абсолютними і, як про це неодноразово зазначав Європейський суд з прав людини, у разі, коли є конфлікт декількох прав, кожне з яких гарантоване Конвенцією, варто зважити всі інтереси, що поставлені на карту. У разі, якщо держава зобов'язана рівною мірою забезпечувати права, гарантовані Конвенцією та між якими існує конфлікт, і якщо захист одного права призведе до втручання у інше право, саме держава покликана обрати адекватний засіб для того, щоб відповідне втручання у право було пропорційним і таким, що базується на законній меті (Fernandez Martinez v. Spain, Рішення від 12 червня 2014 року, заява №56030/07, п.123). Втручання [у право] може вважатись «необхідним у демократичному суспільстві» для законної мети, якщо воно відповідає «невідкладній соціальній потребі», і здійснені національними органами засоби є «відповідними і достатніми»

⁴⁰⁶ Сульженко Ю. Реалізація права на судовий захист у суді першої інстанції. *Право України*. 2005. № 7. С. 89-94.

(Fernandez Martinez v. Spain , п.124). Широта такої свободи розсуду залежить від ряду факторів, зокрема там, де мова йде про особливо важливий аспект існування особистості, межі свободи державного розсуду будуть обмеженими. Для визначення питання «необхідності в демократичному суспільстві» держави користуються свободою розсуду, межі якої залежать від сфери, що вступає в конфлікт з гарантованим правом. ЄСПЛ наголошує на необхідності пропорційності обмежень відносно легітимної мети, якої прагнуть досягти. Будь-яке непропорційне втручання не буде вважатись «необхідним у демократичному суспільстві». У правовій державі умисне обмеження основних особистих прав людини, включаючи основоположні права, можливе виключно на підставі закону. Такі обмеження можуть бути передбачені самим законом, тому верховенство права також передбачає обов'язок держави гарантувати захист громадян шляхом забезпечення внутрішнього і зовнішнього миру. Держава виконує цей обов'язок через наявність єдиної монопольної влади. Така теорія проголошувалась Жаном Боденом та Томасом Гоббсом. Теорію монопольної влади держави можна розглядати, як основу сучасного правового стану держави. Небезпека зловживання владою притаманна за наявності монополії влади за Гоббсом (державу виступає всемогутнім Левіафаном), тому монополія влади держави все ще може застосовуватися в інтересах безпеки, але в демократичній правовій державі суверенна монопольна влада можлива винятково у випадках, передбачених законом, та обмежена дотриманням основоположних прав людини в їхньому класичному розумінні. Оскільки обмеження монопольної влади ґрунтується на дотриманні принципу верховенства права, то таке обмеження є одночасно засобом, за допомогою якого держава реалізує фундаментальну мету гарантування безпеки, узаконюючи основне завдання захисту громадян. Обов'язок держави захищати громадянина від громадянина є своєрідною компенсацією за обмеження прав громадян державою. Гарантія забезпечення державою безпеки суспільства є не основою правової держави, а лежить в основі суспільного договору, на якому базується правова держава. Таким чином, принцип верховенства права включає

в себе подвійне завдання і не є одновимірним, тобто не тільки спрямованим на обмеження влади держави, але в той же час право вимагати належних дій самими громадянами для захисту верховенства права (особливо у відношенні один до одного), тоді такий принцип встановлює для держави своєрідну "дилему свободи", що визначається обов'язком діяти з одного боку і обмеженнями дій з іншого. Отже, у європейській правовій державі має бути закріплено, що публічні права повинні перебувати в центрі захисту.

ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО КВАЛІФІКАЦІЇ ПРОВОКАЦІЇ ПІДКУПУ

*Письменна Олена Пилипівна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права та
адміністративного права Донецького національного університету імені Василя Стуса
Мигаєнко Юліан Валентинович,
здобувач вищої освіти Донецького національного університету імені Василя Стуса*

Відповідно до визначення Європейського суду з прав людини, провокація це коли відповідні працівники правоохоронних органів або особи, які діють за їхніми вказівками, не обмежуються пасивним розслідуванням, а з метою встановлення злочину, тобто отримання доказів і порушення кримінальної справи, впливають на суб'єкта, схилиючи його до вчинення злочину, який в іншому випадку не був би вчинений⁴⁰⁷.

Водночас Кримінальний кодекс України дає визначення провокації підкупу (далі- ПП), як дії службової особи з підбурення особи на пропонування, обіцянку чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди, щоб потім викрити того, хто пропонував, обіцяв, надав неправомірну вигоду або прийняв пропозицію, обіцянку чи одержав таку вигоду. При цьому ПП не відноситься до корупційних злочинів.

Отже ЄСПЧ визначає ПП як процесуальне право, а ККУ – як матеріальне.

⁴⁰⁷ Рішення ЄСПЛ у справі «Раманаускас проти Литви» від 5 лютого 2008 року.